

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بررسی و تحلیل متون مالیه شیعیان

در فرهنگ و تمدن اسلامی تا قرن هفتم هجری

دکتر فرشته بوسعیدی

دکتر محمدعلی چلونگر

دکتر اصغر منتظرالقائم

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

یابیز ۱۴۰۲

بوسعیدی، فرشته، ۱۳۶۲ -

بررسی و تحلیل متون مالیه شیعیان در فرهنگ و تمدن اسلامی تا قرن هفتم هجری / فرشته بوسعیدی، محمدعلی چلونگر،

اصغر منتظرالقائم. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۴۰۲

۴۱۶ص. - (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۶۹۰: تاریخ اسلام؛ ۱۳۹)

بها: ۲۵۰۰۰۰۰ ریال

ISBN: 978-600-298-476-0

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه. ص. [] -؛ همچنین به صورت زیرنویس.

نمایه.

۱. مالیه عمومی -- سرزمین‌های خلافت اسلامی -- تاریخ -- اسناد و مدارک. ۲. Finance, Public--Islamic Empire--

History--Sources. ۳. مالیه عمومی -- کشورهای اسلامی -- تاریخ. ۴. Finance, public--Islamic countries--history

۵. مالیات اسلامی -- قرن ۷-۱۷ق. -- اسناد و مدارک. ۶. Taxation--Islamic countries--7-14th centuries--Sources

۷. شیعیان -- وضع اقتصادی -- تاریخ. ۸. Shiites--Economic conditions--History

الف. چلونگر، محمدعلی، ۱۳۴۱- ب. منتظرالقائم، اصغر، ۱۳۳۷-

HG187/4 ۳۳۲/۰۹۱۷۶۷

۹۲۷۲۸۵۱

شماره کتابشناسی ملی

بررسی و تحلیل متون مالیه شیعیان در فرهنگ و تمدن اسلامی تا قرن هفتم هجری

مؤلفان: دکتر فرشته بوسعیدی، دکتر علی چلونگر (عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان) و دکتر اصغر منتظرالقائم

(عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان)

ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

صفحه‌آرایی: تحریر اندیشه

چاپ اول: پاییز ۱۴۰۲

تعداد: ۲۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم-سبحان

قیمت: ۲۵۰۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، نبش میدان علوم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۱۱۰۰ (انتشارات

۳۷۱۸۵-۳۱۵۱. ص. پ. ۳۲۸۰۳۰۹۰، نامبر: ۳۲۱۱۱۳۰۰)

تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، کوی اُسکو، پلاک ۴، تلفن: ۶۶۴۰۲۶۰۰

www.rihu.ac.ir info@rihu.ac.ir

http://rihu.ac.ir/fa/book

مرکز پخش: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف، پلاک ۲۷، تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۶۳۵-۶

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علوم انسانی به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و هدایت پدیده‌های انسانی در راستای سعادت واقعی بشر ضرورتی انکارناپذیر است و استفاده از عقل و آموزه‌های وحیانی در کنار داده‌های تجربی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی، فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع شرط اساسی پویایی، واقع‌نمایی و کارایی این‌گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است.

پژوهش کارآمد در جامعه ایران اسلامی در گرو شناخت واقعیت‌های جامعه از یک‌سو و اسلام به‌عنوان متقن‌ترین آموزه‌های وحیانی و اساسی‌ترین مؤلفه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این‌رو، آگاهی دقیق و عمیق از معارف اسلامی و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمینی علیه السلام، بنیان‌گذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری «دفتر همکاری حوزه و دانشگاه» را در سال ۱۳۶۱ فراهم کرد و با راهنمایی و عنایت ایشان و همت استادان حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. تجربه موفق این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به «مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه» و در سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جامعه علمی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار بیش از ۶۸۰ عنوان کتاب و شش نشریه علمی اشاره کرد.

کتاب حاضر به‌عنوان منبع کمک‌درسی برای دانشجویان رشته‌های تاریخ تشیع، تاریخ اسلام و تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری و نیز علاقه‌مندان به مطالعات تاریخ‌نگاری و علوم حدیث تهیه شده است.

از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی یاری دهند.

در پایان پژوهشگاه لازم می‌داند از تلاش‌های مؤلفان محترم اثر، دکتر فرشته بوسیعی، دکتر محمدعلی چلونگر و دکتر اصغر منتظرالقائم و نیز از ارزیاب محترم، حجت‌الاسلام والمسلمین قاسم خانجانی سپاسگزاری کند.

فهرست مطالب

پیشگفتار..... ۱

فصل اول: منابع مالی دولت اسلامی

- ۱-۱-۱. زمینه‌ها، علل و عوامل نگارش تک‌نگاری‌ها در باب منابع مالی دولت اسلامی..... ۸
- ۱-۱-۱-۱. جامعیت اسلام..... ۸
- ۱-۱-۱-۲. رویکرد قرآن به منابع مالی دولت اسلامی..... ۹
- ۱-۱-۱-۳. بهره‌گیری از سنت رسول خدا ﷺ..... ۹
- ۱-۱-۱-۴. توجه به مسائل فقهی - مالی..... ۱۰
- ۱-۱-۱-۵. فتوحات و گسترش مناطق اسلامی..... ۱۰
- ۱-۱-۱-۶. تاریخ‌نگاری..... ۱۱
- ۱-۲. انواع آثار تألیفی شیعیان در باب منابع مالی دولت اسلامی..... ۱۲
- ۱-۲-۱. تک‌نگاری‌های سیاسی - اجتماعی - فقهی..... ۱۲
- ۱-۲-۱-۱. خراج (مالیات اراضی)..... ۱۲
- ۱-۲-۱-۲. علل و زمینه‌های تألیف آثار در باب خراج توسط شیعیان..... ۱۳
- ۱-۲-۱-۱-۱-۱. جغرافیای خراج نگاری اسلامی..... ۱۶
- ۱-۲-۱-۱-۱-۲. خراج نگاران مسلمان..... ۱۶
- ۱-۲-۱-۱-۲-۱. آثار تألیفی شیعیان در باب خراج..... ۱۸
- ۱-۲-۱-۱-۲-۱-۱. یحیی بن آدم قرشی (۲۰۳ق)..... ۱۸
- ۱-۲-۱-۱-۲-۱-۲. محمد بن مسعود عیاشی (۳۲۰ق)..... ۲۰
- ۱-۲-۱-۱-۲-۱-۳. ابوالحسین محمد بن بحر زهنی (۳۲۲ق)..... ۲۱
- ۱-۲-۱-۱-۲-۱-۴. عبدالعزیز بن یحیی بن احمد بن عیسی (۳۳۲ق)..... ۲۲
- ۱-۲-۱-۱-۲-۱-۵. عباد بن عباس بن عباد طالقانی (۳۳۵ق)..... ۲۳
- ۱-۲-۱-۱-۲-۱-۶. قدامة بن جعفر (۳۳۷ق)..... ۲۴
- ۱-۲-۱-۱-۲-۱-۷. حسن بن محمد بن عبد الله بن هارون (۳۵۲ق)..... ۲۶

- ۲۸.....۱-۲-۱-۱-۳-۸. علی بن وصیف (۳۷۰ق)
- ۲۹.....۱-۲-۱-۱-۴. انواع خراج‌نگاری‌ها
- ۳۰.....۱-۲-۱-۱-۵. محتوا و کاربرد کتب خراج
- ۳۱.....۱-۲-۱-۱-۵-۱. کاربرد تاریخی
- ۳۱.....۱-۲-۱-۱-۵-۲. کاربرد فقهی - حدیثی
- ۳۲.....۱-۲-۱-۱-۶. تحلیل آثار تألیفی شیعیان در باب خراج
- ۳۵.....۱-۲-۱-۲. جزیه (مالیات سرانه)
- ۳۶..... علل و زمینه‌های تألیف آثار در باب جزیه توسط شیعیان
- ۳۸.....۱-۲-۱-۲-۱. آثار تألیفی شیعیان در باب جزیه
- ۳۸.....۱-۲-۱-۲-۱-۱. محمد بن مسعود عیاشی (۳۲۰ق)
- ۳۸.....۱-۲-۱-۲-۱-۲. محمد بن احمد بن ابراهیم جعفری کوفی (حدود ۳۳۰ق)
- ۳۹.....۱-۲-۱-۲-۱-۳. محمد بن احمد بن جنید (۳۸۱ق)
- ۳۹.....۱-۲-۱-۲-۱-۴. محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی (۳۸۱ق)
- ۴۰.....۱-۲-۱-۲-۱-۵. محمد بن حسن بن علی طوسی (۴۶۰ق)
- ۴۲.....۱-۲-۱-۲-۲. محتوا، موضوع، هدف، سبک نگارش و رویکرد نویسندگان این آثار
- ۴۲.....۱-۲-۱-۲-۳. کاربرد تألیفات شیعیان در باب جزیه
- ۴۳.....۱-۲-۱-۲-۴. تحلیل آثار تألیفی شیعیان در باب جزیه
- ۴۵.....۱-۲-۱-۳. غنائم و انفال
- ۴۶.....۱-۲-۱-۳-۱. غنائم
- ۴۶.....۱-۲-۱-۳-۲. انفال
- ۴۷..... علل و زمینه‌های تألیف آثار درباره غنائم و انفال توسط شیعیان
- ۴۹.....۱-۲-۱-۳-۳. آثار تألیفی شیعیان درباره غنائم و انفال
- ۴۹.....۱-۲-۱-۳-۳-۱. محمد بن احمد بن ابراهیم جعفری کوفی (حدود ۳۳۰ق)
- ۴۹.....۱-۲-۱-۳-۳-۲. محمد بن احمد بن جنید (۳۸۱ق)
- ۵۰.....۱-۲-۱-۳-۳-۳. عبدالله بن حمزه بن سلیمان (۶۱۴ق)
- ۵۰.....۱-۲-۱-۳-۴. تحلیل آثار تألیفی شیعیان در باب غنائم و انفال
- ۵۲.....۱-۲-۱-۴. فیء
- ۵۲..... علل و زمینه‌های تألیف آثار در باب فیء توسط شیعیان
- ۵۴.....۱-۲-۱-۴-۱. آثار تألیفی شیعیان در باب فیء
- ۵۴.....۱-۲-۱-۴-۱-۱. محمد بن عیسی بن عبید کوفی (حیات ۲۵۴ق)
- ۵۵.....۱-۲-۱-۴-۱-۲. محمد بن حسن بن فروخ صفار قمی (۲۹۰ق)
- ۵۵.....۱-۲-۱-۴-۱-۳. محمد بن مسعود عیاشی (۳۲۰ق)
- ۵۵.....۱-۲-۱-۴-۱-۴. محمد بن احمد بن جنید (۳۸۱ق)
- ۵۶.....۱-۲-۱-۴-۲. تحلیل تاریخی آثار تألیفی شیعیان در باب فیء
- ۵۶.....۱-۲-۱-۵. اقطاع

- ۵۸..... علل و زمینه‌های تألیف آثار در باب اقطاع توسط شیعیان
 ۵۸-۱-۲-۵-۱..... آثار تألیفی شیعیان در باب اقطاع
 ۵۹-۱-۲-۵-۱-۱..... محمد بن عمر واقدی (۲۰۷ق)
 ۶۰-۱-۲-۵-۱-۱..... محمد بن احمد بن ابراهیم جُعی کوفی (حدود ۳۳۰ق)
 ۶۰-۱-۲-۵-۱-۳..... عبدالعزیز بن یحیی بن احمد جلودی ازدی (۳۳۲ق)
 ۶۱-۱-۲-۵-۲..... تحلیل تاریخی آثار تألیفی شیعیان در باب اقطاع
 ۶۲-۱-۲-۶..... وقف
 ۶۴..... علل و زمینه‌های تألیف آثار در باب وقف توسط شیعیان
 ۶۶-۱-۲-۶-۱..... آثار تألیفی شیعیان در باب وقف
 ۶۶-۱-۲-۶-۱-۱..... علی بن ابی سهل بن حاتم قزوینی (حیات تا ۳۵۰ق)
 ۶۶-۱-۲-۶-۱-۲..... محمد بن احمد بن جنید (۳۸۱ق)
 ۶۶-۱-۲-۶-۱-۳..... محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی (۳۸۱ق)
 ۶۷-۱-۲-۶-۲..... تحلیل تاریخی آثار تألیفی شیعیان در باب وقف
 ۶۸-۱-۲-۲..... تک‌نگاری‌های عبادی - فقهی
 ۶۸-۱-۲-۲-۱..... خُمس
 ۷۰..... علل و زمینه‌های تألیف آثار در باب خمس توسط شیعیان
 ۷۱-۱-۲-۲-۱..... آثار تألیفی شیعیان در باب خمس
 ۷۲-۱-۲-۲-۱-۱..... جعفر بن محمد رضی الله عنه (۱۴۸ق)
 ۷۲-۱-۲-۲-۱-۲..... محمد بن اورمه (زنده ۲۴۷ق)
 ۷۳-۱-۲-۲-۱-۳..... علی بن مهزیار اهوازی (۲۵۴ق)
 ۷۵-۱-۲-۲-۱-۴..... محمد بن عیسی بن عبید (حیات ۲۵۴ق)
 ۷۵-۱-۲-۲-۱-۵..... حسین بن سعید بن مهران اهوازی (۲۵۷ق)
 ۷۶-۱-۲-۲-۱-۶..... علی بن حسن بن علی بن قَصَّال (۲۹۰ق)
 ۷۷-۱-۲-۲-۱-۷..... محمد بن حسن بن فروخ صفار (۲۹۰ق)
 ۷۸-۱-۲-۲-۱-۸..... محمد بن منصور بن یزید مرادی (۲۹۰ق)
 ۷۹-۱-۲-۲-۱-۹..... حسن بن علی بن حسین (اطروش) (۳۰۴ق)
 ۸۰-۱-۲-۲-۱-۱۰..... حمید بن زیاد بن حماد (۳۱۰ق)
 ۸۱-۱-۲-۲-۱-۱۱..... محمد بن مسعود عیاشی (۳۲۰ق)
 ۸۲-۱-۲-۲-۱-۱۲..... احمد بن محمد بن حسین دول قمی (۳۵۰ق)
 ۸۲-۱-۲-۲-۱-۱۳..... محمد بن احمد بن جنید (۳۸۱ق)
 ۸۳-۱-۲-۲-۱-۱۴..... محمد بن علی بن حسین بابویه قمی (۳۸۱ق)
 ۸۳-۱-۲-۲-۱-۱۵..... سعید بن هبة الله راوندی (۵۷۳ق)
 ۸۴-۱-۲-۲-۲..... تحلیل آثار تألیفی شیعیان در باب خمس
 ۸۷-۱-۲-۲-۲..... زکات
 ۸۸..... علل و زمینه‌های تألیف آثار در باب زکات توسط شیعیان

- ۹۱..... آثار تألیفی شیعیان در باب زکات ۱-۲-۲-۲-۱
- ۹۲..... ۱-۱-۲-۲-۲-۱. ابورافع (حدود ۴۱ق)
- ۹۲..... ۲-۱-۲-۲-۲-۱. حارث اعور همدانی (۶۵ ق)
- ۹۳..... ۳-۱-۲-۲-۲-۱. ربیعہ بن سُمیع (قرن ۱ق)
- ۹۴..... ۴-۱-۲-۲-۲-۱. بکر بن احمد بن محمد بن ابراهیم (اوایل قرن ۲ق)
- ۹۴..... ۵-۱-۲-۲-۲-۱. عبدالملک ابن عبدالعزیز بن جریح (۱۵۰ق)
- ۹۵..... ۶-۱-۲-۲-۲-۱. محمد بن عبدالرحمن بن مغیره بن ابو ذیب (۱۵۹ق)
- ۹۶..... ۷-۱-۲-۲-۲-۱. معاویہ بن عمار دُھنی (۱۷۵ق)
- ۹۶..... ۸-۱-۲-۲-۲-۱. اسماعیل بن موسی بن جعفر بن الحسین علیہ السلام (حیات قبل از ۱۸۳ق)
- ۹۷..... ۹-۱-۲-۲-۲-۱. محمد بن فضیل ابن غزوان صَبّی (۱۹۵ق)
- ۹۸..... ۱۰-۱-۲-۲-۲-۱. علی بن ابی حمزه (حدود ۲۰۰ق)
- ۹۹..... ۱۱-۱-۲-۲-۲-۱. یونس بن عبدالرحمن (۲۰۸ق)
- ۱۰۰..... ۱۲-۱-۲-۲-۲-۱. حماد بن عیسیٰ جهنی (۲۰۹ق)
- ۱۰۱..... ۱۳-۱-۲-۲-۲-۱. صفوان بن یحییٰ (۲۱۰ق)
- ۱۰۲..... ۱۴-۱-۲-۲-۲-۱. عبدالله بن جبلیہ بن حنان (۲۱۹ق)
- ۱۰۲..... ۱۵-۱-۲-۲-۲-۱. موسی بن قاسم بن معاویہ بجلی (حیات قبل ۲۲۰ق)
- ۱۰۳..... ۱۶-۱-۲-۲-۲-۱. حسن بن علی بن فضال (۲۲۴ق)
- ۱۰۳..... ۱۷-۱-۲-۲-۲-۱. خَریز بن عبدالله ازدی سجستانی کوفی (۲۲۹ق)
- ۱۰۵..... ۱۸-۱-۲-۲-۲-۱. محمد بن اورمه قمی (زنده ۲۴۷ق)
- ۱۰۶..... ۱۹-۱-۲-۲-۲-۱. حسین بن سعید بن مهران (زنده تا ۲۵۴ق)
- ۱۰۷..... ۲۰-۱-۲-۲-۲-۱. علی بن مهزیار اہوازی (حدود ۲۵۴ق)
- ۱۰۷..... ۲۱-۱-۲-۲-۲-۱. محمد بن عیسیٰ بن عبید موسی (حیات ۲۵۴ق)
- ۱۰۸..... ۲۲-۱-۲-۲-۲-۱. موسی بن حسن بن عامر بن عمران اشعری (حیات قبل ۲۶۲ق)
- ۱۰۸..... ۲۳-۱-۲-۲-۲-۱. محمد بن علی بن محبوب اشعری قمی (حیات قبل ۲۷۴ق)
- ۱۰۹..... ۲۴-۱-۲-۲-۲-۱. محمد بن احمد بن یحییٰ اشعری قمی (۲۸۰ق)
- ۱۱۰..... ۲۵-۱-۲-۲-۲-۱. محمد بن منصور بن یزید مرادی (۲۹۰ق)
- ۱۱۰..... ۲۶-۱-۲-۲-۲-۱. علی بن حسن بن علی بن فضال (۲۹۰ق)
- ۱۱۱..... ۲۷-۱-۲-۲-۲-۱. محمد بن حسن بن فروخ صفار قمی (۲۹۰ق)
- ۱۱۲..... ۲۸-۱-۲-۲-۲-۱. سعد بن عبدالله بن ابی خلف اشعری قمی (۳۰۱ یا ۲۹۹ق)
- ۱۱۳..... ۲۹-۱-۲-۲-۲-۱. عبدالله بن مغیره (قرن ۳ق)
- ۱۱۳..... ۳۰-۱-۲-۲-۲-۱. محمد بن احمد بن عبدالله بن مهران کوفی (قرن ۳ق)
- ۱۱۴..... ۳۱-۱-۲-۲-۲-۱. احمد بن ابی زاهرا اشعری قمی (زنده حدود ۳۰۰ق)
- ۱۱۴..... ۳۲-۱-۲-۲-۲-۱. حسن بن علی بن حسن بن زید (۳۰۴ق)
- ۱۱۵..... ۳۳-۱-۲-۲-۲-۱. بکار بن احمد (بن زیاد) (۳۱۰ق)
- ۱۱۵..... ۳۴-۱-۲-۲-۲-۱. محمد بن مسعود عیاشی (۳۲۰ق)

- ۱۱۶..... محمد بن یعقوب بن اسحاق (۳۲۹ق)..... ۱-۲-۲-۲-۱-۳۵
- ۱۱۷..... محمد بن احمد بن ابراهیم جعفی کوفی (حدود ۳۳۰ق)..... ۱-۲-۲-۲-۱-۳۶
- ۱۱۷..... عبدالعزیز بن یحیی بن احمد جلودی بصری (۳۳۲ق)..... ۱-۲-۲-۲-۱-۳۷
- ۱۱۸..... احمد بن محمد بن حسین بن دول قمی (۳۵۰ق)..... ۱-۲-۲-۲-۱-۳۸
- ۱۱۸..... علی بن ابی سهل بن حاتم قزوینی (زنده در ۳۵۰ق)..... ۱-۲-۲-۲-۱-۳۹
- ۱۱۹..... جعفر بن منصور الیمن (احتمالا ۳۶۵ق)..... ۱-۲-۲-۲-۱-۴۰
- ۱۲۰..... جعفر بن محمد بن جعفر بن قولویه (۳۶۸ق)..... ۱-۲-۲-۲-۱-۴۱
- ۱۲۰..... محمد بن احمد بن جنید (۳۸۱ق)..... ۱-۲-۲-۲-۱-۴۲
- ۱۲۱..... محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی (۳۸۱ق)..... ۱-۲-۲-۲-۱-۴۳
- ۱۲۲..... داود بن کوره قمی (احتمالا قرن چهارم)..... ۱-۲-۲-۲-۱-۴۴
- ۱۲۲..... أبوطالب بن عمار (۴۶۴ق)..... ۱-۲-۲-۲-۱-۴۵
- ۱۲۳..... هدف، سبک و روش نگارش، رویکرد نویسندگان و محتوا این آثار..... ۱-۲-۲-۲-۲-۲
- ۱۲۴..... کاربرد کتب زکات..... ۱-۲-۲-۲-۳-۳
- ۱۲۴..... کاربرد حدیثی - فقهی..... ۱-۲-۲-۲-۳-۱
- ۱۲۶..... کاربرد تاریخی..... ۱-۲-۲-۲-۳-۲
- ۱۲۷..... تحلیل آثار تألیفی شیعیان در باب زکات..... ۱-۲-۲-۲-۴-۴
- ۱۳۰..... صدقات..... ۱-۲-۲-۳-۳
- ۱۳۱..... زمینه‌ها، علل و عوامل تألیف آثار در باب صدقات توسط شیعیان.....
- ۱۳۲..... آثار تألیفی شیعیان در باب صدقات..... ۱-۲-۲-۳-۱
- ۱۳۲..... اسماعیل بن علی بن اسحاق (۲۶۰ق)..... ۱-۲-۲-۳-۱-۱
- ۱۳۳..... محمد بن احمد بن یحیی اشعری قمی (۲۸۰ق)..... ۱-۲-۲-۳-۱-۲
- ۱۳۳..... محمد بن مسعود عیاشی (۳۲۰ق)..... ۱-۲-۲-۳-۱-۳
- ۱۳۴..... محمد بن یعقوب بن اسحاق (۳۲۹ق)..... ۱-۲-۲-۳-۱-۴
- ۱۳۵..... محمد بن احمد بن جنید (۳۸۱ق)..... ۱-۲-۲-۳-۱-۵
- ۱۳۵..... محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی (۳۸۱ق)..... ۱-۲-۲-۳-۱-۶
- ۱۳۶..... تحلیل آثار تألیفی شیعیان در باب صدقه..... ۱-۲-۲-۳-۲
- ۱۳۷..... کفارات و نذورات..... ۱-۲-۲-۳-۴
- ۱۳۷..... کفارات..... ۱-۲-۲-۳-۴
- ۱۳۸..... نذورات..... ۱-۲-۲-۳-۴
- ۱۳۹..... زمینه‌ها، علل و عوامل تألیف آثار در باب کفارات و نذورات توسط شیعیان.....
- ۱۴۲..... آثار تألیفی شیعیان در باب کفارات و نذورات..... ۱-۲-۲-۳-۴
- ۱۴۲..... قاسم بن ابراهیم (۲۴۶ق)..... ۱-۲-۲-۳-۴
- ۱۴۲..... حسین بن سعید بن مهران اهوازی (زنده تا ۲۵۴ق)..... ۱-۲-۲-۳-۴
- ۱۴۳..... علی بن مهزیار اهوازی (۲۵۴ق)..... ۱-۲-۲-۳-۳
- ۱۴۳..... محمد بن احمد بن یحیی اشعری قمی (۲۸۰ق)..... ۱-۲-۲-۳-۴

- ۱-۲-۲-۳-۴-۵. محمد بن حسن بن فروخ صفار (۲۹۰ق)..... ۱۴۴
- ۱-۲-۲-۳-۴-۶. محمد بن منصور بن یزید مرادی (۲۹۰ق)..... ۱۴۵
- ۱-۲-۲-۳-۴-۷. حسن بن علی بن حسن بن زید رضی الله عنه (۳۰۴ق)..... ۱۴۵
- ۱-۲-۲-۳-۴-۸. محمد بن مسعود عیاشی (۳۲۰ق)..... ۱۴۵
- ۱-۲-۲-۳-۴-۹. محمد بن یعقوب بن اسحاق (۳۲۹ق)..... ۱۴۶
- ۱-۲-۲-۳-۴-۱۰. احمد بن محمد بن حسین بن دول قمی (۳۵۰ق)..... ۱۴۷
- ۱-۲-۲-۳-۴-۱۱. محمد بن احمد بن جنید (۳۸۱ق)..... ۱۴۷
- ۱-۲-۲-۳-۴. تحلیل آثار تألیفی شیعیان در باب کفارات و نذورات..... ۱۴۸
- ۱-۲-۲-۵. لُقَطَه (پیدا شده)..... ۱۵۱

فصل دوم: پیشه‌ها و صناعات (کسب و کار و انواع صنعت)

- ۱-۲. زمینه‌ها، علل و عوامل تألیف آثار در باب کسب و کار و صنایع توسط شیعیان..... ۱۵۸
- ۱-۱-۲. رویکرد به مسئله کسب و کار و تجارت در قرآن..... ۱۵۸
- ۲-۱-۲. توجه به مسائل فقهی - مالی..... ۱۵۹
- ۳-۱-۲. نیازهای اقتصادی و مالی..... ۱۵۹
- ۴-۱-۲. تاریخ‌نگاری..... ۱۶۰
- ۲-۲. انواع آثار تألیفی شیعیان در باب کسب و کار و انواع صنعت..... ۱۶۰
- ۱-۲-۲. آثار فقهی - حدیثی..... ۱۶۰
- ۱-۱-۲-۲. کسب و کار، معیشت، رزق..... ۱۶۰
- ۱-۱-۲-۲. آثار تألیفی شیعیان در باب کسب و کار، معاش و رزق..... ۱۶۲
- ۱-۱-۲-۲. جعفر بن محمد رضی الله عنه (۱۴۸ق)..... ۱۶۲
- ۲-۱-۲-۲. جعفر بن بشیر بجلی (۲۰۸ق)..... ۱۶۳
- ۳-۱-۲-۲. یونس بن عبدالرحمن (۲۰۸ق)..... ۱۶۳
- ۴-۱-۲-۲. محمد بن سنان (۲۲۰ق)..... ۱۶۴
- ۵-۱-۲-۲. علی بن مهزیار اهوازی (۲۵۴ق)..... ۱۶۴
- ۶-۱-۲-۲. محمد بن اورمه (زنده ۲۴۷ق)..... ۱۶۵
- ۷-۱-۲-۲. حسین بن سعید بن مهران اهوازی (۲۵۷ق)..... ۱۶۵
- ۸-۱-۲-۲. محمد بن احمد بن جنید (۲۶۶ق)..... ۱۶۶
- ۹-۱-۲-۲. احمد بن محمد بن خالد برقی (۲۷۴ق)..... ۱۶۶
- ۱۰-۱-۲-۲. محمد بن حسن بن فروخ صفار (۲۹۰ق)..... ۱۶۷
- ۱۱-۱-۲-۲. احمد بن محمد بن عیسی قمی (۳۰۰ق)..... ۱۶۷
- ۱۲-۱-۲-۲. محمد بن مسعود عیاشی (۳۲۰ق)..... ۱۶۸
- ۱۳-۱-۲-۲. محمد بن یعقوب بن اسحاق (۳۲۹ق)..... ۱۶۸
- ۱۴-۱-۲-۲. محمد بن احمد بن ابراهیم جعفری کوفی (حدود ۳۳۰ق)..... ۱۶۹
- ۱۵-۱-۲-۲. محمد بن محمد بن طرخان بن اوزلغ (۳۳۹ق)..... ۱۶۹

- ۱۷۰..... ۱۶-۱-۱-۱-۲-۲. احمد بن محمد بن حسین بن دول قمی (۳۵۰ق)
- ۱۷۰..... ۱۷-۱-۱-۱-۲-۲. محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی (۳۸۱ق)
- ۱۷۱..... ۱۸-۱-۱-۱-۲-۲. احمد بن فارس بن زکریا قزوینی (۳۹۰ق)
- ۱۷۱..... ۱۹-۱-۱-۱-۲-۲. حسین بن عبدالله بن سینا (۴۲۸ق)
- ۱۷۲..... ۲-۱-۱-۱-۲-۲. تحلیل آثار تألیفی شیعیان در باب کسب و کار، معاش و رزق
- ۱۷۵..... ۲-۱-۲-۲. تجارت
- ۱۷۸..... ۱-۲-۱-۱-۲-۲. آثار تألیفی شیعیان در باب تجارت
- ۱۷۸..... ۱-۱-۲-۱-۲-۲. یونس بن عبدالرحمن (۲۰۸ق)
- ۱۷۹..... ۲-۱-۲-۱-۲-۲. صفوان بن یحیی (۲۱۰ق)
- ۱۷۹..... ۳-۱-۲-۱-۲-۲. محمد بن اورمه قمی (زنده تا ۲۴۷ق)
- ۱۸۰..... ۴-۱-۲-۱-۲-۲. حسین بن سعید بن حماد اهوازی (زنده تا ۲۵۴ق)
- ۱۸۰..... ۵-۱-۲-۱-۲-۲. علی بن مهزیار اهوازی (۲۵۴ق)
- ۱۸۰..... ۶-۱-۲-۱-۲-۲. محمد بن حسن بن فروخ صفار (۲۹۰ق)
- ۱۸۱..... ۷-۱-۲-۱-۲-۲. محمد بن مسعود عیاشی (۳۲۰ق)
- ۱۸۱..... ۸-۱-۲-۱-۲-۲. عبدالعزیز بن یحیی بن احمد جلودی (۳۳۲ق)
- ۱۸۱..... ۹-۱-۲-۱-۲-۲. احمد بن محمد بن حسین بن دول قمی (۳۵۰ق)
- ۱۸۱..... ۱۰-۱-۲-۱-۲-۲. علی بن حسین بن محمد بن هیثم (۳۵۶ق)
- ۱۸۲..... ۱۱-۱-۲-۱-۲-۲. محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی (۳۸۱ق)
- ۱۸۲..... ۲-۲-۱-۲-۲. تحلیل آثار تألیفی شیعیان در باب تجارت
- ۱۸۴..... ۲-۲-۲. آثار فقهی - حدیثی - تاریخی
- ۱۸۴..... ۱-۲-۲-۲. صنایع
- ۱۸۵..... ۱-۱-۲-۲-۲. آثار تألیفی شیعیان در باب صنعت
- ۱۸۵..... ۱-۱-۱-۲-۲-۲. محمد بن مسعود عیاشی (۳۲۰ق)
- ۱۸۶..... ۲-۱-۱-۲-۲-۲. أحمد بن محمد بن عبیدالله ابن عیاش (۴۰۱ق)
- ۱۸۶..... ۲-۲-۲-۲. بازار
- ۱۸۸..... ۱-۲-۲-۲-۲. آثار تألیفی شیعیان در باب بازار
- ۱۸۹..... ۳-۲-۲-۲. الاسعار
- ۱۹۱..... ۱-۳-۲-۲-۲. آثار تألیفی شیعیان در باب الاسعار
- ۱۹۲..... ۱-۱-۳-۲-۲-۲. حسن بن موسی نوبختی (احتمالاً ۳۱۰ق)
- ۱۹۳..... ۲-۱-۳-۲-۲-۲. مظفر بن محمد بن احمد بلخی (۳۶۷ق)
- ۱۹۳..... ۴-۲-۲-۲. صنعت حساب
- ۱۹۴..... ۱-۴-۲-۲-۲. تألیفات شیعیان در باب صنعت حساب
- ۱۹۵..... ۱-۱-۴-۲-۲-۲. فرائض (مواریث)
- ۱۹۷..... ۱-۱-۱-۴-۲-۲-۲. تک نگاری ها در باب فرائض
- ۱۹۸..... ۱-۱-۱-۱-۴-۲-۲-۲. امام علی (علیه السلام) (۴۱ق)

- ۱۹۹..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۲. عمر بن أذينة (۱۶۹ق)
- ۲۰۰..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۳. رفاعة بن موسى أسدی (حیات قبل از ۱۸۳ق)
- ۲۰۰..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۴. هشام بن حکم کوفی (۱۹۹ق)
- ۲۰۰..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۵. محمد بن عمر زیدی کوفی (قرن دوم)
- ۲۰۱..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۶. یونس بن عبدالرحمن (۲۰۸ق)
- ۲۰۲..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۷. صفوان بن یحیی (۲۱۰ق)
- ۲۰۲..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۸. حسن بن محبوب سراد (۲۲۴ق)
- ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۹. علی بن حسن بن محمد طائی جرمی (حیات قبل از ۲۲۴ق)
- ۲۰۳..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۱۰. إسماعیل بن علی عمی (حیات قبل از ۲۳۲ق)
- ۲۰۳..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۱۱. محمد بن أورمة قمی (زنده ۲۴۷ق)
- ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۱۲. معاویه بن حکیم بن معاویه دهنی کوفی (حدود ۲۵۴ق)
- ۲۰۴..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۱۳. حسین بن سعید بن حماد اهوازی (۲۵۷ق)
- ۲۰۵..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۱۴. فضل بن شاذان نیشابوری (۲۶۰ق)
- ۲۰۶..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۱۵. حسن بن محمد بن سماعة کوفی (۲۶۳ق)
- ۲۰۶..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۱۶. حسن بن علی بن أبی حمزه (۲۶۳ق)
- ۲۰۷..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۱۷. محمد بن أحمد بن یحیی (۲۸۰ق)
- ۲۰۷..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۱۸. محمد بن حسن بن فروخ صفار (۲۹۰ق)
- ۲۰۸..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۱۹. علی بن حسن بن علی (۲۹۰ق)
- ۲۰۸..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۲۰. عبد الله بن مغيرة (قرن ۳ق)
- ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۲۱. موسی بن حسن بن سعد أشعری قمی (اواخر قرن سوم)
- ۲۰۸..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۲۲. سعد بن عبد الله بن أبی خلف أشعری قمی (۳۰۱ یا ۳۹۹ق)
- ۲۰۹..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۲۳. حمید بن زیاد بن حماد (۳۱۰ق)
- ۲۱۰..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۲۴. محمد بن یعقوب کلینی (۳۲۹ق)
- ۲۱۰..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۲۵. عبد العزيز بن یحیی بن أحمد جلودی (۳۳۲ق)
- ۲۱۰..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۲۶. محمد بن إبراهیم بن جعفر (۳۴۰ ق یا ۳۴۲ق)
- ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۲۷. علی بن أبی سهل حاتم بن أبی حاتم قزوینی (زنده تا ۳۵۰ق)
- ۲۱۱..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۲۸. محمد بن علی بن فضل (۳۵۰ق)
- ۲۱۱..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۲۹. أحمد بن محمد بن حسین بن دول قمی (۳۵۰ق)
- ۲۱۱..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۳۰. یحیی بن محمد بن أحمد علوی (۳۷۶ق)
- ۲۱۲..... ۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۱-۳۱. محمد بن عبدالله بن المطلب (۳۸۷ق)

- ۲۱۲.....۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۳۲. أحمد بن علی خضیب (قرن چهارم)
- ۲۱۲.....۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۳۳. محمد بن محمد بن أحمد بن رباط کوفی بجلی (احتمالا
 حیات قرن چهارم)
- ۲۱۲.....۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۳۴. مظفر بن علی بن حسین حمدانی (حدود ۴۱۰ق)
- ۲۱۲.....۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۳۵. محمد بن حسن بن علی طوسی (۴۶۰ق)
- ۲۱۳.....۲-۲-۲-۴-۱-۱-۱-۳۶. محمد بن محمد بن حسن طوسی (۶۷۲ق)
- ۲۱۴.....۲-۲-۲-۴-۱-۲. تک‌نگاری‌ها در باب حساب
- ۲۱۴.....۲-۲-۲-۴-۱-۲-۱. شجاع بن اسلم بن محمد بن شجاع (۳۱۸)
- ۲۱۵.....۲-۲-۲-۴-۱-۲-۲. محمد بن محمد بن یحیی بن اسماعیل بن عباس (۳۸۸ق)
- ۲۱۶.....۲-۲-۲-۴-۱-۲-۳. محمد بن حسن بن هیثم (۴۳۰ق)
- ۲۱۸.....۲-۲-۲-۴-۱-۲-۴. علی بن حسن بن علی بن فضل (۴۶۵ق)
- ۲۱۸.....۲-۲-۲-۴-۱-۲-۵. محمد بن ایوب طبری (۴۸۵ق)
- ۲۱۹.....۲-۲-۲-۴-۱-۲-۶. حسن بن محمد بن علی بن حمدون (۶۰۸ق)
- ۲۲۰.....۲-۲-۲-۴-۱-۲-۷. حسن بن علی کاشانی (قرن هفتم هجری)
- ۲۲۱.....۲-۲-۲-۴-۲. تحلیل آثار تألیفی شیعیان در باب صنعت حساب
- ۲۲۶.....۲-۲-۲-۵. صنعت سکه (پول)
- ۲۲۸.....۲-۲-۲-۵-۱. آثار تألیفی شیعیان در باب صنعت سکه
- ۲۲۹.....۲-۲-۲-۵-۱-۱. محمد بن عمر واقدی (۲۰۷ق)
- ۲۳۰.....۲-۲-۲-۵-۱-۲. محمد بن مسعود عیاشی (۳۲۰ق)
- ۲۳۰.....۲-۲-۲-۵-۱-۳. عبدالعزیز بن یحیی بن احمد بن عیسی (۳۳۲ق)
- ۲۳۰.....۲-۲-۲-۵-۱-۴. نعمان بن محمد بن منصور بن احمد تمیمی (۳۶۳ق)
- ۲۳۱.....۲-۲-۲-۵-۱-۵. جعفر بن محمد بن قولویه (۳۶۹ق)
- ۲۳۲.....۲-۲-۲-۵-۱-۶. محمد بن أحمد بن جنید (۳۸۱ق)
- ۲۳۲.....۲-۲-۲-۵-۱-۷. حسن بن عبدالله بن سهل اهوازی (۳۹۵ق)
- ۲۳۳.....۲-۲-۲-۵-۱-۸. علی بن هبة الله عجلی (۴۷۵ق)
- ۲۳۳.....۲-۲-۲-۵-۲. تحلیل آثار تألیفی شیعیان در باب سکه
- ۲۳۴.....۲-۲-۲-۶. صنعت اوزان و مقادیر
- ۲۳۶.....۲-۲-۲-۶-۱. آثار تألیفی شیعیان در باب اوزان و مقادیر
- ۲۳۷.....۲-۲-۲-۶-۱-۱. محمد بن منصور بن یزید مرادی (۲۹۰ق)
- ۲۳۸.....۲-۲-۲-۶-۱-۲. علی بن حسین بن علی مسعودی (۳۴۵-۳۴۶ق)
- ۲۳۹.....۲-۲-۲-۶-۱-۳. علی بن ابی سهل حاتم بن ابی حاتم قزوینی (حیات تا ۳۵۰ق)
- ۲۳۹.....۲-۲-۲-۶-۱-۴. محمد بن احمد ابوریحان بیرونی (۴۴۰ق)
- ۲۳۹.....۲-۲-۲-۶-۲. تحلیل آثار تألیفی شیعیان در باب اوزان و مقادیر

فصل سوم: عقود، قراردادهای و معاملات

- ۳-۱. عقود، قراردادهای و معاملات..... ۲۴۳
- ۳-۱-۱. زمینه‌ها، علل و عوامل تألیف آثار در باب عقود و قراردادهای و معاملات توسط شیعیان..... ۲۴۵
- ۳-۱-۱-۱. رویکرد به عقود اسلامی در قرآن..... ۲۴۵
- ۳-۱-۱-۲. توجه به مسائل فقهی - مالی..... ۲۴۷
- ۳-۱-۱-۳. نیازهای اقتصادی و مالی..... ۲۴۸
- ۳-۱-۲. تألیفات شیعیان در باب عقود، قراردادهای و معاملات..... ۲۴۹
- ۳-۱-۲-۱. عقود لازم..... ۲۴۹
- ۳-۱-۲-۲. عقد بیع..... ۲۴۹
- ۳-۱-۲-۳. آثار تألیفی شیعیان در باب بیع..... ۲۵۰
- ۳-۱-۲-۳-۱. امام علی (علیه السلام) (۴۰ق)..... ۲۵۰
- ۳-۱-۲-۳-۲. حارث اعور همدانی (۶۵ق)..... ۲۵۱
- ۳-۱-۲-۳-۳. عبیدالله بن ابی رافع (قبل ۱۰۰ق)..... ۲۵۱
- ۳-۱-۲-۳-۴. یونس بن عبدالرحمن (۲۰۸ق)..... ۲۵۲
- ۳-۱-۲-۳-۵. صفوان بن یحیی (۲۱۰ق)..... ۲۵۳
- ۳-۱-۲-۳-۶. محمد بن سنان (۲۲۰ق)..... ۲۵۳
- ۳-۱-۲-۳-۷. عبدالرحمن بن ابی نجران (حیات قبل ۲۲۰ق)..... ۲۵۴
- ۳-۱-۲-۳-۸. حسن بن علی بن ابی حمزه (۲۶۳ق)..... ۲۵۵
- ۳-۱-۲-۳-۹. حسن بن محمد بن سماعه (۲۶۳ق)..... ۲۵۵
- ۳-۱-۲-۳-۱۰. محمد بن احمد بن جنید (۲۶۶ق)..... ۲۵۶
- ۳-۱-۲-۳-۱۱. محمد بن منصور بن یزید مرادی (۲۹۰ق)..... ۲۵۷
- ۳-۱-۲-۳-۱۲. حسن بن علی بن حسن بن زید (۳۰۴ق)..... ۲۵۷
- ۳-۱-۲-۳-۱۳. احمد بن میثم بن ابی نعیم کوفی (حیات قبل از ۳۱۰ق)..... ۲۵۷
- ۳-۱-۲-۳-۱۴. محمد بن مسعود عیاشی (۳۲۰ق)..... ۲۵۸
- ۳-۱-۲-۳-۱۵. محمد بن احمد بن ابراهیم بن سلیم کوفی (حدود ۳۳۰ق)..... ۲۵۸
- ۳-۱-۲-۳-۱۶. عبدالعزیز بن یحیی بن احمد جلودی (۳۳۲ق)..... ۲۵۸
- ۳-۱-۲-۳-۱۷. علی بن حسین موسوی بغدادی (۴۳۶ق)..... ۲۵۹
- ۳-۱-۲-۳-۲. تحلیل آثار تألیفی شیعیان در باب بیع..... ۲۵۹
- ۳-۱-۲-۳-۲. عقد رهن و اجاره..... ۲۶۲
- ۳-۱-۲-۳-۳. آثار تألیفی شیعیان در باب رهن و اجاره..... ۲۶۴
- ۳-۱-۲-۳-۳-۱. محمد بن اورمه قمی (احتمالاً ۲۴۷ق یا بعد از آن)..... ۲۶۴
- ۳-۱-۲-۳-۳-۲. علی بن مهزیار اهوازی (۲۵۴ق)..... ۲۶۵
- ۳-۱-۲-۳-۳-۳. حسین بن سعید بن مهران اهوازی (۲۵۷ق)..... ۲۶۵
- ۳-۱-۲-۳-۳-۴. محمد بن احمد بن جنید (۲۶۶ق)..... ۲۶۶
- ۳-۱-۲-۳-۳-۵. حسن بن علی بن حسن بن زید (۳۰۴ق)..... ۲۶۶

- ۲۶۷..... ۳-۱-۲-۱-۲-۱-۲-۱-۶. محمد بن مسعود عیاشی (۳۲۰ق).....
- ۲۶۷..... ۳-۱-۲-۱-۲-۱-۲-۱-۷. محمد بن احمد بن ابراهیم بن سلیم (حدود ۳۳۰ق).....
- ۲۶۷..... ۳-۱-۲-۱-۲-۱-۲-۱-۸. احمد بن محمد بن حسین بن دول قمی (۳۵۰ق).....
- ۲۶۷..... ۳-۱-۲-۱-۲-۲-۲-۲. تحلیل آثار تألیفی شیعیان در باب رهن و اجاره.....
- ۲۶۹..... ۳-۱-۲-۱-۳. عقد مزارعه و مساقات و ضمان.....
- ۲۷۱..... ۳-۱-۲-۱-۳-۱. آثار تألیفی شیعیان در باب عقد مزارعه و مساقات و ضمان.....
- ۲۷۱..... ۳-۱-۲-۱-۳-۱-۱. محمد بن احمد بن جنید (۲۶۶ق).....
- ۲۷۲..... ۳-۱-۲-۱-۳-۱-۲. محمد بن مسعود عیاشی (۳۲۰ق).....
- ۲۷۲..... ۳-۱-۲-۱-۳-۱-۳. محمد بن احمد بن ابراهیم جعفی کوفی (حدود ۳۳۰ق).....
- ۲۷۲..... ۳-۱-۲-۲-۲. عقود جایز.....
- ۲۷۴..... ۳-۱-۲-۲-۱-۱. آثار تألیفی شیعیان در باب عقود جایز.....
- ۲۷۴..... ۳-۱-۲-۲-۱-۱-۱. محمد بن عمر واقدی (۲۰۷ق).....
- ۲۷۴..... ۳-۱-۲-۲-۱-۲-۲. محمد بن احمد بن جنید (۲۶۶ق).....
- ۲۷۵..... ۳-۱-۲-۲-۱-۳-۱. محمد بن مسعود عیاشی (۳۲۰ق).....
- ۲۷۵..... ۳-۱-۲-۲-۱-۳-۴. محمد بن احمد بن ابراهیم بن سلیم (حدود ۳۳۰ق).....
- ۲۷۶..... ۳-۱-۲-۲-۱-۳-۵. احمد بن محمد بن حسین بن دول قمی (۳۵۰ق).....
- ۲۷۶..... ۳-۱-۲-۲-۱-۳-۶. محمد بن حسن بن علی بن حسن (۴۶۰ق).....

فصل چهارم: مالکیت

- ۲۸۰..... ۴-۱. مالکیت خصوصی.....
- ۲۸۲..... ۴-۱-۱. زمین‌ها، علل و عوامل تألیف آثار در باب مالکیت خصوصی توسط شیعیان.....
- ۲۸۲..... ۴-۱-۱-۱. توجه و رویکرد قرآن به بحث مالکیت خصوصی.....
- ۲۸۲..... ۴-۱-۱-۲. توجه به مسائل فقهی - مالی.....
- ۲۸۳..... ۴-۱-۲. آثار تألیفی شیعیان در باب مالکیت خصوصی.....
- ۲۸۳..... ۴-۱-۲-۱. عطایا و هبه.....
- ۲۸۴..... ۴-۱-۲-۱-۱. آثار تألیفی شیعیان در باب عطایا و هبه.....
- ۲۸۵..... ۴-۱-۲-۱-۱-۱. محمد بن احمد بن جنید (۲۶۶ق).....
- ۲۸۵..... ۴-۱-۲-۱-۱-۲. محمد بن احمد بن یحیی اشعری قمی (۲۸۰ق).....
- ۲۸۶..... ۴-۱-۲-۱-۱-۳. محمد بن مسعود عیاشی (۳۲۰ق).....
- ۲۸۶..... ۴-۱-۲-۱-۱-۴. محمد بن احمد بن ابراهیم جعفی کوفی (حدود ۳۳۰ق).....
- ۲۸۶..... ۴-۱-۲-۱-۱-۵. محمد بن وهبان بن محمد (قرن چهارم).....
- ۲۸۷..... ۴-۱-۲-۱-۱-۶. علی بن حبشی بن قونی کوفی (حدود ۳۴۵ق).....
- ۲۸۷..... ۴-۱-۲-۱-۱-۷. محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی (۳۸۱ق).....
- ۲۸۷..... ۴-۱-۲-۱-۱-۸. سعید بن هاشم بن وعله بن عرام (حدود ۴۰۰ق).....
- ۲۸۸..... ۴-۱-۲-۱-۱-۹. محمد بن جعفر بن محمد بن هارون کوفی (۴۰۲ق).....

- ۲۸۸..... تحلیل آثار تألیفی شیعیان در باب عطایا و هبه ۲-۱-۲-۱-۴
- ۲۹۰..... غصب ۲-۲-۱-۱-۴
- ۲۹۲..... آثار تألیفی شیعیان در باب غصب ۱-۲-۲-۱-۴
- ۲۹۲..... محمد بن عمر واقدی (۲۰۷ق) ۱-۱-۲-۲-۱-۴
- ۲۹۲..... حسن بن علی بن حسین (۳۰۴ق) ۲-۱-۲-۲-۱-۴
- ۲۹۳..... محمد بن احمد بن ابراهیم جعفی کوفی (حدود ۳۳۰ق) ۳-۱-۲-۲-۱-۴
- ۲۹۳..... وصیت و ارث ۳-۲-۱-۱-۴
- ۲۹۳..... وصیت ۱-۳-۲-۱-۴
- ۲۹۵..... ارث ۲-۳-۲-۱-۴
- ۲۹۸..... آثار تألیفی شیعیان در باب وصیت و ارث ۳-۳-۲-۱-۴
- ۲۹۸..... حکم بن مسکین (حیات قبل ۱۷۵ق) ۱-۳-۳-۲-۱-۴
- ۲۹۹..... عثمان بن عیسی کلایی (حدود سال ۲۰۰ق) ۲-۳-۳-۲-۱-۴
- ۲۹۹..... یونس بن عبدالرحمن (۲۰۸ق) ۳-۳-۳-۲-۱-۴
- ۳۰۰..... صفوان بن یحیی (۲۱۰ق) ۴-۳-۳-۲-۱-۴
- ۳۰۱..... محمد بن أورمة (زنده ۳۴۷ق) ۵-۳-۳-۲-۱-۴
- ۳۰۱..... حسن بن سعید بن مهران اهوازی (حدود ۲۵۰ق) ۶-۳-۳-۲-۱-۴
- ۳۰۱..... محمد بن عیسی بن عبید بن یقظین (حیات ۲۵۴ق) ۷-۳-۳-۲-۱-۴
- ۳۰۲..... علی بن مهزیار اهوازی (۲۵۴ق) ۸-۳-۳-۲-۱-۴
- ۳۰۳..... حسین بن سعید بن مهران اهوازی (۲۵۷ق) ۹-۳-۳-۲-۱-۴
- ۳۰۴..... موسی بن حسن بن عامر بن سعد اشعری قمی (حیات قبل ۲۶۲ق) ۱۰-۳-۳-۲-۱-۴
- ۳۰۴..... محمد بن احمد بن یحیی بن عمران اشعری قمی (۲۸۰ق) ۱۱-۳-۳-۲-۱-۴
- ۳۰۴..... أحمد بن علی بن محمد علوی عقیقی (۲۸۲ق یا ۲۸۰ق) ۱۲-۳-۳-۲-۱-۴
- ۳۰۵..... علی بن محمد بن زیاد صیمری (۲۸۸ق) ۱۳-۳-۳-۲-۱-۴
- ۳۰۵..... علی بن حسن بن فضال (۲۹۰ق) ۱۴-۳-۳-۲-۱-۴
- ۳۰۶..... محمد بن حسن بن فروخ صفار (۲۹۰ق) ۱۵-۳-۳-۲-۱-۴
- ۳۰۷..... عبد الله بن العلاء مذاری (قرن سوم) ۱۶-۳-۳-۲-۱-۴
- ۳۰۷..... محمد بن مسعود عیاشی (۳۲۰ق) ۱۷-۳-۳-۲-۱-۴
- ۳۰۸..... محمد بن یعقوب کلینی (۳۲۹ق) ۱۸-۳-۳-۲-۱-۴
- ۳۰۹..... علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی (۳۲۹ق) ۱۹-۳-۳-۲-۱-۴
- ۳۰۹..... محمد بن أحمد بن ابراهیم جعفی کوفی (حدود ۳۳۰ق) ۲۰-۳-۳-۲-۱-۴
- ۳۱۰..... احمد بن محمد بن حسن بن دول قمی (۳۵۰ق) ۲۱-۳-۳-۲-۱-۴
- ۳۱۰..... محمد بن علی بن فضل (۳۵۰ق) ۲۲-۳-۳-۲-۱-۴
- ۳۱۱..... علی بن أحمد کوفی (۳۵۲ق) ۲۳-۳-۳-۲-۱-۴
- ۳۱۱..... محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی (۳۸۱ق) ۲۴-۳-۳-۲-۱-۴
- ۳۱۲..... محمد بن احمد بن جنید (۳۸۱ق) ۲۵-۳-۳-۲-۱-۴

- ۳۱۳..... ۴-۱-۲-۳-۳-۲۶. محمد بن محمد بن نعمان (۴۱۳ق)
- ۳۱۳..... ۴-۱-۲-۳-۴. تحلیل آثار تألیفی شیعیان در باب وصیت و ارث
- ۳۱۸..... ۴-۱-۲-۴. عتق (آزاد کردن برده)
- ۳۱۹..... ۴-۱-۲-۴-۱. آثار تألیفی شیعیان در باب عتق
- ۳۱۹..... ۴-۱-۲-۴-۱-۱. أسود بن رزین (قرن دوم)
- ۳۱۹..... ۴-۱-۲-۴-۱-۲. صفوان بن یحیی (۲۱۰ق)
- ۳۲۰..... ۴-۱-۲-۴-۱-۳. حسن بن محبوب سراد (زراد) (۲۲۴ق)
- ۳۲۰..... ۴-۱-۲-۴-۱-۴. محمد بن اورمه قمی (احتمالاً ۲۴۷ق یا بعد از آن)
- ۳۲۱..... ۴-۱-۲-۴-۱-۵. حسین بن سعید بن مهران اهوازی (زنده تا ۲۵۴ق)
- ۳۲۲..... ۴-۱-۲-۴-۱-۶. علی بن مهزیار اهوازی (حدود ۲۵۴ق)
- ۳۲۲..... ۴-۱-۲-۴-۱-۷. محمد بن احمد بن یحیی اشعری قمی (۲۸۰ق)
- ۳۲۳..... ۴-۱-۲-۴-۱-۸. محمد بن حسن بن فروخ صفار (۲۹۰ق)
- ۳۲۳..... ۴-۱-۲-۴-۱-۹. محمد بن علی بن ابراهیم بن موسی (قرن سوم)
- ۳۲۳..... ۴-۱-۲-۴-۱-۱۰. محمد بن مسعود عیاشی (۳۲۰ق)
- ۳۲۳..... ۴-۱-۲-۴-۱-۱۱. محمد بن احمد بن ابراهیم جعفری کوفی (حدود ۳۳۰ق)
- ۳۲۴..... ۴-۱-۲-۴-۱-۱۲. حسن بن أحمد بن قاسم (زنده تا ۳۶۳ق)
- ۳۲۴..... ۴-۱-۲-۴-۱-۱۳. محمد بن احمد بن جنید (۳۸۱ق)
- ۳۲۵..... ۴-۱-۲-۴-۱-۱۴. محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی (۳۸۱ق)
- ۳۲۶..... ۴-۱-۲-۴-۲. تحلیل آثار تألیفی شیعیان در باب عتق

فصل پنجم: تحلیل و ارزیابی متون مالی شیعیان

- ۳۳۱..... ۵-۱. علل و زمینه‌های تألیف آثار در باب مسائل مالی
- ۳۳۲..... ۵-۲. توجه شیعیان به تألیف مسائل مالی و اقتصادی در اسلام
- ۳۳۳..... ۵-۳. جغرافیای تاریخی تک‌نگاری‌های مالی و اقتصادی شیعیان
- ۳۳۴..... ۵-۴. وثاقت و جایگاه علمی نویسندگان شیعی آثار مالی و اقتصادی
- ۳۳۵..... ۵-۵. پراکندگی زمانی مؤلفان شیعی تک‌نگاری‌های مالی و اقتصادی
- ۳۳۶..... ۵-۶. انواع تک‌نگاری‌های مالی و اقتصادی شیعیان
- ۳۳۷..... ۵-۷. دیدگاه و رویکردهای نویسندگان شیعی تک‌نگاری‌های مالی و اقتصادی
- ۳۴۰..... ۵-۸. اصناف و اهداف نویسندگان شیعی از تألیف تک‌نگاری‌های مالی و اقتصادی
- ۳۴۰..... ۵-۹. سبک و روش نگارش آثار مالی و اقتصادی شیعیان
- ۳۴۱..... ۵-۱۰. تک‌نگاری‌های فقهی - حدیثی شیعیان
- ۳۴۳..... نتیجه پژوهش

منابع و مأخذ

- ۳۶۷..... مقالات.....
۳۶۸..... منابع لاتین و فرانسه.....
۳۶۹..... پیوست‌ها.....

نمایه‌ها

- ۳۷۷..... نمایه آیات.....
۳۷۹..... نمایه روایات.....
۳۸۲..... نمایه کتاب‌ها.....
۱..... پی‌نوشت.....

پیشگفتار

تدوین آثار در موضوعات مختلف سیاسی، فرهنگی و اجتماعی از روزگار رسول خدا ﷺ در میان مسلمانان آغاز شد و پس از رحلت آن حضرت روزه‌روز گسترش یافت. با رشد و شکوفایی تمدن اسلامی و گسترش فتوحات مسلمین، دانشمندان مسلمان در زمینه‌های مختلف تاریخ‌نگاری همچون: طبقات، مقاتل، فرق و مذاهب، تواریخ عمومی، نسب‌نگاری، کتب جغرافیایی، تواریخ محلی، کتب رجالی، تواریخ ائمه (علیهم‌السلام)، سفرنامه‌نویسی و... آثاری از خود به یادگار گذاشتند. مسلمانان در تاریخ‌نگاری بیشتر گرایش به نگارش سیره و مغازی رسول خدا ﷺ و در روزگار خلفای اموی به دلیل گرایش آنان به فتوح، فتوح‌نگاری رشد کرد. در کنار موضوعات فوق، سبک جدیدی ظهور کرد که در کنار تاریخ سیاسی، فرهنگی و اجتماعی، تاریخ اقتصادی و مالی را مورد بررسی قرار می‌دهد. تاریخ‌نگاری اقتصادی را می‌توان سنجی از تاریخ‌نگاری دانست که بررسی بخشی از کنش‌های انسانی را که در راستای تأمین معیشت او صورت گرفته است، مورد مطالعه قرار می‌دهد و نظر به سهم ملموس‌تر اقتصاد در زندگی انسان و برجستگی بیشتر کنش‌های اقتصادی انسان‌ها، این بخش از حیات جمعی انسان، برجسته‌تر بوده و لذا طبیعی است که مورد اهتمام بیشتر مورخین قرار گیرد (رضوی، ۱۳۸۸: ۹۴). شاید به کارگیری مفهوم تاریخ‌نگاری اقتصادی به‌عنوان یک رشته و یا گرایش مستقل در مطالعات تاریخی چندان متداول نباشد و یا ماهیتاً وجود چنین مفهومی تا حدودی دور از ذهن بنماید؛ اما دقت در عملکرد اندیشمندان بزرگی مانند: ولتر^۱ و ویکو^۲

1. Voltaire

2. Vico

متسکیو،^۱ آدام فرگوسن،^۲ آدام اسمیت^۳ و جان میلر^۴ که می‌توان از آنها به عنوان فیلسوف مورخان قرون جدید یاد کرد و از عصر روشنگری (قرن ۱۸م) به بعد دستاوردهایی با این رویکرد نگاشتند و مهم‌تر این که بخش مهمی از ساختار زندگی اجتماعی انسان در گذشته، وجه اقتصادی آن بوده و وظیفه امروز مورخان شناخت و تحلیل جنبه‌های مختلف این وجه از زندگی است. تاریخ‌نگاری اقتصادی نیز می‌تواند به‌عنوان یک رویکرد روش‌شناسانه مورد توجه محققین عرصه تاریخ قرار گیرد و افق جدیدی را در مطالعات مربوط به این دانش باز گشاید. (همان: ۹۴)

تاریخ‌نگاری اسلامی نیز با تنوع و گستره موضوعی خاص خویش، جوانب مختلفی را دربر می‌گرفت که آگاهانه یا ناآگاهانه به وجوه اقتصادی نیز می‌پرداخت. (همان: ۱۱۳) اگرچه اندیشمندان غربی در قرن ۱۸م، برای اولین بار مفهوم تاریخ‌نگاری اقتصادی را مورد توجه قرار دادند و با همین رویکرد آثاری را به نگارش در آوردند؛ ولی مسلمانان خیلی زودتر از اروپائیان به بحث تاریخ‌نگاری مالی و اقتصادی توجه داشته‌اند به طوری که مشاهده می‌شود قاضی ابویوسف (۱۸۲ق) در کتاب «الخراج خود دیدگاه‌های خاصی در مورد مسائل مالی دولت مطرح می‌کند و ضوابط معینی را پیشنهاد داده که جلوتر از اصول پیشنهادی ۱۰۰۰ سال بعد آدام اسمیت^۵ (۱۷۷۶م) به‌عنوان چهار معیار مالیات‌ستانی (یعنی عدالت، قطعیت، آسانی وصول و کارایی اقتصادی) بوده است (صدیقی، ۱۳۷۴: ۳۴۷). مسئله اقتصاد همواره مورد توجه ادیان و بیش از همه مورد توجه و عنایت اسلام بوده است (حسینی، ۱۳۷۰: ۴).

با رشد و شکوفایی تمدن اسلامی در سده‌های نخست، تدوین آثار در باب امور مربوط به اقتصاد و مسائل مالی مورد توجه مسلمانان قرار گرفت و تک‌نگاری‌های بسیاری را با موضوعات اقتصادی و مالی تحت عناوینی همچون؛ اسواق (بازارها)، اموال، جزیه، دینار و درهم، تجارت، مکاسب، صنایع، زکات، خمس، اوزان و مقادیر و اسعار (نرخ‌ها) و مانند آن را به نگارش درآوردند. البته تدوین آثار در باب مسائل اقتصادی و مالی تنها منحصر به تألیف

-
1. Montesquieu
 2. Adam Ferguson
 3. Adam Smith
 4. John Miller
 5. Adam Smith

تک‌نگاری‌هایی با عناوین یاد شده نمی‌شده است چرا که بحث در باب مسئله مالی را می‌توان در ضمن کتب تاریخی از جمله؛ تواریخ عمومی، جغرافیای، محلی، فتوح، وزرا و کتاب و کتب جامع حدیثی و فقهی از جمله کتب اربعه شیعه و صحاح ششگانه مشاهده کرد. سیره و تاریخ با همه اهمیتی که در اسلام داشته، مورد توجه ائمه علیهم‌السلام و شیعیان آنها بوده است. اهل بیت رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم که مفسران قرآن بوده‌اند، بی توجه به تاریخ نبوده‌اند و پیروان آنان نیز در این موضوع پر تلاش و پرکار بوده‌اند (امامی فر، ۱۳۸۳: ۳۷). به همین سبب آثار مفید و ارزشمندی در زمینه تاریخ به یادگار گذاشته‌اند. اندیشمندان شیعه، هنگامی که پس از فتوحات گسترده اسلامی و تشکیل حکومت‌های نسبتاً پیچیده‌تر و منظم، رفته‌رفته، تئوری‌های سیاسی حکومت را تنظیم می‌کردند، تلاش‌های فراوانی داشتند که تا حد امکان، محتوای نظری اداره جامعه را از آیات و روایات، شامل گفتار و رفتار رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، صحابه، تابعین و هرکس دیگری که در مبانی اصولی و کلامی خویش، سخن و منش او را شرعاً حجت و معتبر می‌شمردند، پُر کنند.

قلمرو دانش اقتصاد گستره‌ای دارد که دست کم هفت بخش را در خود جای می‌دهد: مبانی (فلسفه) اقتصاد، مکتب اقتصادی، حقوق اقتصادی، اخلاق اقتصادی، نظام اقتصادی، توسعه اقتصادی و علم اقتصاد به معنای خاص. از این میان، مباحث مربوط به حقوق اقتصادی، حجم گسترده‌ای را در میراث علمی و مکتوب مسلمانان به خود اختصاص داده است. این مباحث در متون فقهی با عنوان «فقه الاقتصاد» پیوسته موضوع تحقیق فقیهان بوده است (ایروانی، ۱۳۹۳: ۲۳). از این رو علمای اسلام از دیر زمان در کنار سایر مباحث علمی خود پیرامون مسائل اقتصادی در ابواب مختلف فقه بحث‌های بسیار عمیق و ارزنده‌ای را مطرح کرده‌اند، اگرچه احیاناً پراکنده و غیر منسجم (حسینی، ۱۳۷۰: ۴) بنابراین مشاهده می‌شود از قرن اول هجری و بعد از وفات رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم که دست مسلمانان از منبع تشریح احکام اسلام در تمام زمینه‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی کوتاه شد، با توجه به وضعیت و شرایط سیاسی اجتماعی حاکم بر جامعه، فقها به منظور تشریح احکام، کاتبان و وزیران به منظور اداره بهتر سرزمین‌ها و مناطق اسلام و مورخان به منظور تاریخ‌نگاری، در باب فقه، حدیث و تاریخ، دست به نگارش آثار زیادی زدند. اگرچه گروه اول یعنی فقیهان، با رویکرد فقهی دست به نگارش این آثار زده‌اند و به تشریح احکام پرداخته‌اند ولی در ضمن بیان این احکام، رویکرد و توجه به مسائل تاریخی در ضمن نقل روایات نیز مطرح شده است و این امر باعث شده است که محتوای این آثار جنبه

فقهی - حدیثی و تاریخی به خود گیرد. از جمله این آثار تک‌نگاری‌های فقهی - حدیثی و تاریخی در باب مسائل مالی همچون؛ اسواق (بازارها)، اموال، جزیه، دینار و درهم، تجارت، مکاسب، صنایع، خراج، جزیه، وقف، انفال، زکات، خمس، اوزان و مقادیر و اسعار (نرخ‌ها) و مانند آن می‌باشد.

پژوهش حاضر این تک‌نگاری‌ها را در چهار دسته بررسی و تبیین می‌کند. دسته اول شامل منابع مالی دولت اسلامی می‌باشد که تحت عنوان دو دسته از آثار یعنی تک‌نگاری‌های سیاسی - اجتماعی - فقهی (خراج، جزیه، غنائم و انفال، فیه، اقطاع، وقف) و تک‌نگاری‌های عبادی - فقهی (خمس، زکات، صدقه، کفارات و نذورات، لُقْطه) مورد بررسی قرار می‌گیرند؛ دست دوم شامل پیشه‌ها و صناعات می‌باشد که تحت عنوان دو دسته از آثار یعنی تک‌نگاری‌های فقهی - حدیثی (کسب و کار، معاش، رزق، تجارت) و تک‌نگاری‌های فقهی - حدیثی و اقتصادی (صنایع، بازار، الارزاق و آلاجال و الاسعار، حساب، صنعت سکه، صنعت اوزان و مقادیر) مورد توجه قرار می‌گیرد؛ دسته سوم شامل عقود، قراردادها و معاملات که تحت عنوان دو دسته از عقود لازم (بیع و شراء، رهن، اجاره، مزارعه، مساقات، ضمان) و عقود جایز (قرض، ودیعه، عاریه، جعاله، شرکت، مضاربه، وکالت) مورد بررسی قرار می‌گیرد؛ دسته چهارم نیز شامل مالکیت خصوصی تحت عنوان تک‌نگاری‌های فقهی - حدیثی (عطایا و هبه، غصب، وصیت و ارث، عتق) مورد بررسی قرار می‌گیرد. اثر تحقیقی پیش رو در پنج فصل نگاهشده و تنظیم گردیده است که فصل اول به بررسی تک‌نگاری‌های نگارشی شیعیان که در باب منابع مالی دولت می‌باشد پرداخته شده است؛ در فصل دوم تک‌نگاری‌هایی تألیفی شیعیان که در باب پیشه‌ها و صناعات به نگارش درآمده است مورد بررسی قرار می‌گیرد؛ در فصل سوم به تک‌نگاری‌های شیعیان در باب عقود و قراردادها پرداخته می‌شود؛ در فصل چهارم تک‌نگاری‌های شیعیان در باب مالکیت خصوصی مورد بررسی قرار می‌گیرد. و در نهایت فصل پنجم تحلیل و ارزیابی متون مالی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

مهم‌ترین مشکلی که در این تحقیق، پیش روی نویسندگان قرار داشت، عدم دسترسی مستقیم به تک‌نگاری‌های مالی به نگارش درآمده توسط شیعیان جهت تحلیل تاریخی این متون بود که علت اصلی این مشکل مفقود شدن اکثر این تک‌نگاری‌ها در قرون اولیه هجری بود.

یکی دیگر از مشکلاتی که نویسندگان در این پژوهش با آن مواجه بودند، اگر چه تعداد انگشت شماری از این تک‌نگاری‌ها برجای مانده بود، دسترسی به آنها امکان‌پذیر نشد؛ تعدادی از این تک‌نگاری‌ها در فهرست مخطوطات برخی کتابخانه‌ها در قم و تهران موجود بود؛ ولی به دلیل عدم تساهل برخی مسئولان این کتابخانه‌ها امکان دسترسی به آنها فراهم نشد.